

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

December 2018, Vol:6, Issue:5

Aralık 2018, Cilt:6, Sayı:5

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Türkiye’de Demokratikleşmeyi Anlamak: Demokratikleşme Paketleri Üzerine Bir İnceleme

Understanding Democratisation in Turkey: A Research on Democratization Packages

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba YOLCU

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü, tyolcu@osmaniye.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 13 Kasım 2018
Düzeltilme Geliş 22 Kasım 2018
Kabul 25 Kasım 2018

Anahtar Kelimeler:

Demokrasi, Demokratikleşme,
Türkiye

© 2018 PESA Tüm hakları
saklıdır

ÖZET

Demokrasi saf biçimi ile bir ideali tanımladığından ilk ortaya çıktığı zamanlardan bu yana demokrasi uygulamaları ideale yaklaşma çabası içinde bir gelişim göstermiştir. Bu gelişme farklı demokrasi tanımlarını da beraberinde getirmiştir. Demokrasiye ilişkin bu tanımlamalar uygulamada ortaya çıkan aksaklıkları giderme amacını taşımaktadır. Demokrasiye yönelik tüm bu süreçler ve otoriter yönetimlerden demokratik yönetimlere geçiş süreci demokratikleşme olarak adlandırılmaktadır.

Demokrasiye geçmiş toplumlarda demokratikleşme süreci ideal olana yaklaşmayı hedeflemektedir. Bu nedenle çalışmada demokrasiye geçiş sürecinden ziyade demokratik yönetim sistemine geçişten sonraki demokratikleşme çabalarını ele alınmaktadır. Çalışmanın temel varsayımı Türkiye’de demokratikleşme çabalarının, dışsal faktörlerden önemli ölçüde etkilenerek demokrasinin temel değerlerinde iyileştirme çabalarını içerdiğiidir. Bu çabalar analiz edilirken “demokratikleşme paketi” adı altında yapılan anayasal değişikliklerin içerikleri demokrasinin temel değerleri sınıflandırması içinde değerlendirilerek; demokratikleşme çabalarının, demokrasinin temel değerleri açısından hangi yönde olduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda ortaya çıkan sonuç ile Türkiye’de demokrasiye yönelik eksikliklerin de belirlenmesi amaçlanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 13 November 2018
Received in revised form 22
November 2018
Accepted 25 November 2018

Keywords:

Democracy, Democratization,
Turkey.

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Since democracy purely defines an ideal, democracy practices have inclined to develop so as to close to ideal one, as of they first appeared. This development has brought along different democracy definitions as well. These democracy-related definitions aim to eliminate malfunctions arising in practice. The process of transition from all these democracy oriented processes and authoritarian managements to democratic management is referred to democratization.

Democratization process in communities transited to democracy, is aimed to close to the ideal one. Therefore, the democratization efforts after transmitted into the democratical management system, rather than into the democratic transition process, was discussed in this study. The basic assumptions of the study are that the democratization efforts in Turkey comprise to improve the basic values of democracy, as being significantly affected by external factors. The evaluation of the contents of constitutional changes made under the heading of “democratization package” was made with respect to the basic values of democracy, and accordingly the inclination of democratization efforts, in respect to the basic values of democracy, was aimed to be put forward. The democracy oriented deficiencies were aimed to be put forward with this result, obtained in line with this objective.

GİRİŞ

Demokrasi ve demokratikleşme kavramları bugün birçok tanımı yapılan ve üzerinde uzlaşmış tek bir tanımı olmayan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni geçmişte bir yönetim sistemi olarak tanımlanırken günümüzde artık bir değerler bütününü ifade etmesidir. Sistem olarak artık dünyada birçok ülke demokrasiye geçmiş durumdadır. Demokrasi ile yönetilmeyen ülkeler üzerinde de gelişmişlik düzeyine göre bir baskı kurulmaktadır. Demokrasinin “kasabada tek oyun” halini almasında batılı devletlerin bu sistemi ülkeler üzerinde baskı aracı olarak kullanması büyük bir etkidir. Özellikle toplumsal mücadelenin ürünü olmayan demokratikleşme süreçlerinde dış etkenlerin etkili olması demokratikleşme süreçlerinin dışa bağımlı ilerlemesini beraberinde getirmektedir.

Demokrasiye geçmiş ülkelerde demokrasi adına yapılması gerekenler tam anlamı ile bitmemiştir. Demokrasi bir ideali yansıttığından sürekli o ideale yaklaşma çabası demokrasi adına atılan adımları sürekli kılmaktadır. Türkiye’de de cumhuriyetin kurulması ile birlikte demokratik bir yönetim benimsenmiş, tam anlamı ile demokrasiye geçiş 1946 çok partili hayata geçiş ile birlikte sağlanmıştır. Günümüzde hala demokratikleşme adına birçok adım atılmaya devam edilmektedir.

Türk demokratikleşmesinin belirgin özelliklerinden biri de dış baskılardan etkileniyor olmasıdır. Her ne şekilde olursa olsun demokratikleşme adına atılan adımlar demokrasinin eksikliklerini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmada Türkiye’de demokratikleşme paketi olarak kamuoyuna sunulan yasal ve anayasal değişikliklerden hareketle bir inceleme yapılmıştır. Bu inceleme koalisyon dönemine ait olan ve kamuoyuna demokratikleşme paketi şeklinde sunulduktan sonra gerçekleşen anayasal değişiklik ile 2014 yılın tek parti iktidarında demokratikleşme paketi olarak sunulduktan sonra gerçekleşen yasal değişiklikleri içermektedir.

Çalışmada bu iki değişiklik içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu incelemeden çıkan sonuç ise Türkiye’de demokratikleşmenin yönünü yani demokrasinin temel değerlerine yapılan vurguyu ortaya koymaktadır.

Çalışmada öncelikle teorik olarak demokrasi ve demokratikleşme kavramları tanımlanmış ve Türkiye’de demokratikleşme çabalarına kısaca yer verilmiştir. Çalışmanın Yöntem ve bulgular kısmında ise yasal metinlerden de faydalanılarak içerik analizine uygun olarak kategori ve kodlar belirlenmiş ve bu kategori ve kodlara uygun olarak nicel bir analiz yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

1. Demokrasi ve Demokratikleşme Kavramı

Demokrasi geçmişte bir siyasal sistem olarak halkın yönetimi olarak tanımlanırken günümüzde artık bir değerler sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle net bir tanımlamasını yapmak zordur. Ayrıca bir ideali yansıttığı için demokrasi olan ve olması gereken arasındaki süreci de tanımlamaktadır.

Demokrasi ve demokratikleşme üzerine örtük ya da açık bir şekilde genel olarak dört tanımdan biri kullanılmaktadır (Tilly, 2007:22-25): Anayasal, Tözel, Prosedürel ve Süreç yönetimli. Anayasal yaklaşıma daha çok siyasal rejimin çıkardığı yasalarla ilgilenmektedir. Tözel yaklaşım ise siyasal rejimin yaşam koşulları ve politikaları ile ilgilenir. Prosedürel tanımları savunanlar ise belirli bir rejimin hükümet pratiklerinin dar bir aralığını seçerek rejimin demokratik olup olmadığına karar veririler. Süreç yönelimli yaklaşımlar ise diğerlerinden farklı olarak sürekli hareket halinde olması gereken asgari süreç dizilimleri tanımlarlar.

Bu süreç dizilimlerine en uygun örnek Dahl’ın, demokratik sürece yönelik ölçütleri verilebilir. Dahl (2001:39), “etkin bir biçimde katılım”, “gündem üzerinde son söz” “oy kullanma eşitliği”, “bilinçli anlayış”, ve “yetişkinlerin dâhil olması” şeklinde ölçütlerle ifade etmiştir.

Bugün yaygın olarak kullanılan demokrasi tanımı batılı anlamda siyasal liberalizmin bir yansıması olarak kullanılmaktadır. Siyasal liberalizm batı demokrasinin yaygın olan ideolojisidir. En temel özelliği toplumda farklı düşüncelerin varlığını tanıyan çoğulculuk ilkesidir. Bu ilke siyasal liberalizmin özünü oluşturmaktadır. Bu düşünceler ise tüm halkın

oluşturduğu ortamda cereyan etmelidir. Bu durumu oluşturan ise genel katılmadır ve genel oy ilkesi ile sağlanır. Halk kimin yöneteceğini bu genel katılma ilkesi ile verecektir. Bu karar ise çoğunluk ilkesine göre verilmektedir (Tanilli, 37-42). Bu üç özellik yani çoğulculuk, genel katılma ve çoğunluk ilkesi batı demokrasilerinin temel özellikleridir. Bu üç ilke eşitlik ve özgürlük değerleri üzerine temellendirilmiştir.

Demokrasinin bu üç özelliğinin yanı sıra demokrasinin temel nitelikleri arasında; Özgür adil ve düzenli seçimler, Çoğunluğun değişirliği ve azınlık haklarının garanti altına alınması, sivil ve medeni haklar ve siyasal özgürlükler, seçilmişlerin üstünlüğü ve ekonomik özgürlükleri de kapsamaktadır (Dursun, 2014).

Günümüzde devletlerinin demokratik değerlerini ölçen Freedom Haouse ülkelerin siyasal haklar ve sivil özgürlükler çerçevesinde inceler. Bu inceleme sonunda ülkeleri, özgür, yarı özgür ve özgür değil şeklinde kategorilere ayırır. Bu ayırmada Freedom Hause, bu derecelendirmeyi tözel yargılara ilişkin değerlendirirken, seçim demokrasisi olup olmadığı yönündeki incelemesinde de Prosedürel unsurlara bakmaktadır (Tilly, 2007: 24). Freedom Hause'un kriterleri ise şöyledir (Dursun, 2014: 182):

- Rekabete dayalı çok partili sistem
- Tüm yetişkin yurttaşlar için oy kullanma hakkı
- Farklı siyasal gruplara üye olma ve muhalefet yapma hürriyeti
- Halk meşru iktidar dışında kalan dış güçlerin belirleyiciliği altında olup olmadığı
- Azınlık grupların belirli bir dereceye kadar özerkliği ve kara alma mekanizmalarına katılımı
- İfade ve inanç özgürlüğü
- Hukuk devleti ve temel insan hakları
- Kişisel özerklik ve ekonomik haklar

Freedom Haouse'un bu kriterlerine göre ülkeler demokratik siyasal sistemle yönetilseler bile bu süreçlere ilişkin özellikle uygulamada aksaklıklar olması ülkelerin siyasal haklar ve sivil özgürlükler konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu nedenle demokrasiye geçmek yeterli değildir. Demokrasinin sürdürülebilirliği de bu noktada önemlidir. Demokrasiye geçiş süreci demokratikleşmenin ilk aşamasını oluşturmakta iken, demokratik konsolidasyon mevcut demokrasilerin "kalitesi" ve "devamlılığına" ilişkin bir olgu olarak değerlendirilebilir (Akgün, Özşahin, 2011:41). Bu nedenle ülkelerin demokrasiye geçmiş olmaları yeterli değildir. Demokrasiye geçiş sürecinden sonraki sistem içindeki uygulamalar da demokrasinin devamlılığı açısından önemlidir. Demokrasinin çoğulculuk, katılma ve çoğunluk ilkeleri üzerine inşa edilen bir çok kriterin yerine getirilmesi gerekmektedir. Özellikle çoğulculuk ilkesi sivil özgürlükler ve siyasal hakları da içine alan farklı düşüncelere hayat sahası sağlayan bir ilke olarak yer almaktadır. Katılmayı sadece oy verme davranışı olarak da algılamak günümüz demokrasi anlayışı ile uyumsuz bir durumdur. Katılımı tüm süreçlere dahil etmek gerekmektedir. Etkin bir katılım sağlanabilmesi için karar alma süreçlerinde sadece seçilmişler değil toplumun farklı kesimlerinin de yer almasının sağlanması demokratikleşmenin bir koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Türkiye'de Demokratikleşme Çabaları

Türkiye'de esas olarak toplumu demokratikleştirmekten ziyade modernleştirmek esas alınmıştır. Bu nedenle modernleşme aracı olarak asker ver sivil bürokratlar eliyle kanun ve ideoloji kullanılmıştır (Yılmaz, 2005, 299). Modernleşme çabalarını Osmanlı döneminden başlatmak gerekmektedir. Tanzimat öncesinden başlayan ıslahat hareketleri siyasal alana yansımaları Tanzimat Fermanı birlikte gerçekleşmiştir. Tanzimat Fermanı bir dönemin adı olmakla birlikte Türk modernleşmesini de ifade eder olmuştur. Fermanla temel hak ve özgürlükler ile devlet iktidarının sınırlandırılmasına ilişkin birçok ilke kabul edilmiştir. Bu hali ile temel haklar beyannamesi olmasının yanı sıra karşılıklı hak ve sorumluluklar açısından da

bir anayasacılık hareketi olarak da kabul edilmiştir (Göktolga, 213:14,16). 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı da Tanzimat Fermanını doğrularak bunun da ötesinde Müslüman olmayanları Müslümanlarla eşit kılacak birçok hüküm içermektedir (Akşin, 2007:33).

Osmanlı’da ıslahatlar kapsamında yapılan birçok yenilik meşruti monarşiye geçmek için oluşturulan meclisler parlamenter sisteme geçişte önemli adımlardır. Bu düzenlemelerden ilki Meşveret meclisleridir. Bir diğeri Meclis-i Valay-i Ahkam-ı Adliyedir. Bu iki adım ilk Türk anayasası olan 1876 Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesine yol açarak siyasal sistemin meşruti monarşi şekline dönüşmesini sağlamıştır. Ancak bu dönem kısa sürmüş 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanına kadar mutlak monarşi devam etmiştir (Göktolga, 2013:17-19). II. Meşrutiyetle birlikte meşruti monarşi tekrar benimsenmiştir.

Osmanlıda siyasal alanda meydana gelen modernleşme çabaları Cumhuriyetle birlikte toplumsal ve siyasal alana yayılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte demokratikleşme adına birçok adım atılmış ancak bu adımlar devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. İlk olarak yönetim sistemi tamamen değişmiştir. Bu değişim toplumsal alanda da birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyetle birlikte siyasal haklar konusunda geniş bir açılım gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi kadına siyasal haklarının verilmesidir. Ayrıca hukuksal alanda da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyet döneminin demokrasi adına atılan en büyük adımı ulusal egemenlik ilkesinin kabul edilmesidir. Bu ilkenin kabul edilmesinde Cumhuriyet’in en eski politik kurumu olan Büyük Millet Meclisi’nin de rolü büyüktür. Meclis 1921 anayasasının yapılması, kurtuluş savaşında politik erki elinde bulundurması açısından önemli bir kurumdur (Kalaycıoğlu, 2014: 371).

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte asıl demokrasiye geçiş 1946 yılında çok partili hayata geçiş ile gerçekleşmiştir. 1945 sonrasında Türk politik hayatında demokratikleşme ve toplumsal hareketlilik olmak üzere iki büyük dönüşümsel olay ortaya çıkmıştır. Türkiye artık çoğulcu, insan haklarına dayalı, serbest ve adil seçimlerle kurulan ve değişen hükümetler ve meclisler yönetilen bir ülke olduğundan demokrasi ile yönetilen bir ülke olarak ilan olunmuştur (Kalaycıoğlu, 2014a, 515). 1960 yılındaki askeri darbe ile demokrasi kesintiye uğrasa da 1961 yılında yapılan anayasa en özgürlükçü anayasa olarak yasama ve yürütmeyi denetim altına alan ve özerk kurumlar ile sınırlandırmayı ve dengelemeyi hedefleyen bir anayasa olmuştur. Bu dönem artan politik özgürlüklerle birlikte politik dernekleşme ve katılma yayılmasına sahne olmuş ve bu durum 1971-1973 yılları arasında bir askeri vesayet olgusunun yaşanmasına neden olmuştur. 1980 yılında tekrar demokrasi kesintiye uğramış ve hazırlanan anayasa ile yürütme üzerinde dengeleme ve denetleme etkisi yapacak kurum ve kuralları büyük ölçüde azaltmış, politik katılmayı da kısıtlamıştır (Kalaycıoğlu, 2014: 372-373).

1982 Anayasası ile devletin birey ve topluma karşı, yürütmenin yasamaya karşı yürütme içinde de Cumhurbaşkanının hükümete karşı, merkezîyetçiliğin yerinden yönetime karşı güçlendirildiği bir yapı oluşturmuştur (Tanör, 1995 : 48-49). Böyle bir yapı içinde 1982 Anayasası yöneten bir demokrasi oluşturmayı amaçlamış ve katılmaya bazı kısıtlamalar getirmiştir (Yılmaz, 2005: 303).

Bu süreçten sonra özellikle Avrupa Birliğine girme çabaları Türkiye’de demokratikleşmeye yönelik çabaları da beraberinde getirmiştir. 1993 yılında Avrupa Birliği’ne adaylık başvurusu yapacak devletler için adına Kopenhag kriterleri denilen bir dizi kriter belirlenmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve üyelik yükümlülüklerini içeren üç grup şeklindedir. Türkiye’nin 1999 Helsinki zirvesinde adaylık başvurusunun kabul edilmesiyle birlikte “Kopenhag Kriterleri”nin sağlanması çabası başlamıştır (Arı, 2004: 145).

3 Ekim 2001 yılında Kopenhag Kriterleri çerçevesinde kapsamlı bir anayasal değişiklik yapılmıştır. Değişiklikler genel olarak kişi hak ve özgürlüklerini içermektedir. Kişi özgürlükleri, işkencenin önlenmesi, demokrasinin güçlendirilmesi, konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği seyahat ve haberleşme özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği gibi birçok alanda güvenceler getirmiştir (AB,2007:4).

Bir diğer değişiklik 2004 yılında yapılmıştır. Yapılan anayasal değişiklik ile ölüm cezası her koşulda kaldırılmıştır. Ayrıca “Kanun Önünde Eşitlik” başlıklı 10. maddeye yapılan değişiklikle “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi eklenerek kadın-erkek eşitliği güçlendirilmiştir. Yine Anayasanın 30. Maddesinde yapılan değişiklik ile basın özgürlüğü güçlendirilmiştir. Askeri vesayeti önlemek adına Yüksek Öğretim Kurulu'ndan Genel Kurmay Başkanlığınca seçilen üye çıkarılmıştır (AB,2007:4).

Avrupa Birliğine uyum çabaları kapsamında sekiz tane uyum yasası çıkarılmıştır. Bu yasalar ışığında yapılan değişiklikler ile mevzuatlar değiştirilerek birçok alanda özgürlükler arttırılarak kadın erkek eşitliğinde iyileştirmeye gidilmiş ve demokrasinin pekiştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Değişiklikler ile birlikte her alanda şeffaf tartışmalar başlamıştır (AB,2007:21).

Reformların önemli özelliği ilk ulusal program ve ilk Anayasa değişiklikleri ile ilk üç uyum paketi siyasi yelpazenin farklı noktalarından üç partiye yani Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin koalisyonu tarafından çıkarılırken daha sonraki değişiklikler Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından çıkarılmıştır. Ayrıca reform paketleri ile Türkiye geçmişe kıyasla demokratikleşme açısından büyük bir yol kat etmiş gibi görünse de henüz yolun başında görünüyordu. Ayrıca reform paketlerinde ele alınan konularda toplumsal hassasiyetleri dengeleyebilmek uzun yıllar birikimli olan konuları çözmek açısından kolay bir iş değildi ve bu kolay olmayan iş reformların uygulanmasında da devletin genlerine işlemiş statükocu anlayışla daha da zorlaşmaktaydı (Samur, 2013:545-547).

Çalışma kapsamına alınan yasal ve anayasal değişikliklerin süreçleri incelendiğinde 1995 yılı anayasal değişikliği üç ana başlık altında toplanmaktadır. Birincisi yasak olmaktan çıkarılan hükümler, ikincisi kapatamaya ilişkin olmayan düzenlemeler ve kapatamaya ilişkin yasalar şeklindedir (Sevinç, 634). Anayasal değişikliğe giden süreçte DYP-SHP koalisyonu imzaladıkları protokolda dönemin demokrasiye yönelik eksiklikleri de dikkate alındığında koalisyon hükümetinin en önemli gündemi demokratikleşme programı olmuştur. Koalisyon hükümetinin gerçekleştirmek istediği ilk hedef temel hak ve özgürlükler alanı olmuş ve bu alandaki sınırlamaların kaldırılması gündeme gelmiştir (Saybaşı, 1995, 40). Ayrıca koalisyon protokolündeki vaatler arasında özellikle anayasa ve hukuk sisteminin baştan aşağı yenilenerek 12 Eylül sürecinin tüm izlerinin silineceği ifade edilmiştir (TBMM, 2015). Bu hedeflerle DYP-SHP koalisyon hükümetini 1994 tarihinde “Demokratikleşme Paketi”ni insan hakları ve özgürlükleri tam olarak kullanan bir ülke olmak amacıyla duyurmuştur (Duran, 2012: 20-21). Demokratikleşme paketinde Anayasa ile birlikte 62 yasada değişiklik yapılması planlanmıştır. Dönemin koalisyon ortaklarından Tansu Çiller, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir anayasaya ihtiyaç olduğunu ve 1982 Anayasası'nın demokratikleşme adına toplumun ihtiyaçlarını karşılamadığını dile getirmiştir. Bu anayasa tanımlamasını ise “...Temel hak ve özgürlükleri tanımlayan, belirleyen demokratik bir çerçeve Anayasa olması” şeklinde ifade etmiştir (Milliyet, 1994). Anayasa değişikliği koalisyon ortakları arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeni ile 1995 yılında gerçekleşmiştir. Bu anayasa değişikliği meslek örgütleri, sendika ve vakıflara yönelik siyasi baskıları kaldırmış, akademik personel ve öğrencilere siyasi parti üyeliğinin yolunu açmış, kamu çalışanlarına birtakım haklar vermiştir. Bu değişimler demokrasinin temel değeri olan siyasal katılımın geliştirilmesi açısından kazanç sağlamıştır (Kömürcü, 2010: 406).

30 Eylül 2013 tarihinde ise “Demokratikleşme Paketi” şeklinde bir takım düzenlemelere ilişkin plan kamuoyuna sunulmuştur. Demokratikleşme paketi bir yandan demokrasi problemine çözüm ararken diğer yandan ise kişi özgürlüğü ve güvenliği, temel hak ve özgürlükler, azınlık hakları, siyasi propaganda ve farklı dillerde eğitim gibi birçok konuda değişiklik öngörmektedir. Paketin önemli bir kısmı siyasal sistemi iyileştirme ve siyasal katılımının sınırlarını arttırmaya yöneliktir (Ensaroğlu vd. 2013: 93). Demokratikleşme paketi çerçevesinde yapılan “Temel Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun” (Sayı: 28940) 2014 yılında çıkarılmıştır. Kanun ile birlikte siyasi alanda bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir. Türkçe'nin yanı sıra farklı dillerde propaganda serbest hale getirilmiş, siyasi parti eş genel başkanlığın önü açılmış; siyasi partilerin

teşkilatlanması süreci ile ilgili kolaylık sağlanmış ve siyasi partilere devlet yardımı alabilmesi için oy oranı %7’den %3’e düşürülmüştür.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili olarak birtakım düzenlemeler yapılmış; yine farklı dil ve lehçelerde özel eğitim ve öğretime izin verilmiştir. Din ve vicdan hürriyeti konusunda kişilerin toplu ya da bireysel olarak dini inancını yerine getirmesinin engellenmesi yaptırıma bağlanmıştır. Ceza kanununda ise “nefret suçu” da kanuni düzenlemeye kavuşmuştur. Ayrıca yönetsel alanda köylerin eski isimlerini almalarının önü açılmıştır. Şapka Kanunu olarak bilinen kanuna karşı ve Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki hakkında kanuna aykırı hareket etmek suç olmaktan çıkarılmıştır.

Türkiye’de demokratikleşme adına atılan adımlar genel olarak değerlendirildiğinde demokratikleşmenin özellikle toplumsal tepkilerden ziyade siyasal iktidarın tekelinde olduğu ve bu nedenle uluslararası ilişkiler açısından kazanç sağlama maksadı ile yapıldığı görülmektedir. Bu yönü ile uluslararası ilişkiler siyasa üretme sürecinde önemli bir çıktı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum siyasal geleneklerin toplumsal dönüşümlerde hala devam ettiğini de söyleyebilmek mümkündür.

3. Yöntem ve Bulgular

Araştırmada demokratikleşme paketi olarak sunulan farklı dönemlere ait anayasal ve yasal değişiklik incelmeye alınmıştır. Geçmişten bu yana farklı dönemlerde anayasal değişiklikler yapılmış ancak çalışmamız içinde 1995 anayasal ve 2014 yılı yasal değişiklikleri demokratikleşme paketi şeklinde sunulduğu için ele alınmıştır.

1995 yılında yapılan anayasal değişiklik öncesinde değişiklik demokratikleşme paketi olarak 1994 yılında sunulmuş ve koalisyondan kaynaklı birtakım sıkıntılar ile birlikte ancak 1995 yılında anayasal değişiklikler yapılmıştır. 1995 yılında yapılan anayasal değişiklik başlangıç hükmünü ve 14 maddeyi içeren bir Anayasa değişikliğidir. Anayasa değişikliğinden DYP ile SHP’nin koalisyon döneminde demokratikleşme paketi dönemin Başbakan Tansu Çiller ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın tarafından duyurulmuş (Balkan, 2016:75) ve demokratikleşmeyi hızlandıracak anayasaya ihtiyaç olduğu dile getirilerek “...Temel hak ve özgürlükleri tanımlayan, belirleyen demokratik bir çerçeve Anayasa olması” (Milliyet, 1994) gerektiği vurgulanmıştır

2013 yılında ise yine hükümetin demokratikleşme paketi olarak sunduğu ve 2014 yılında yapılan yasal değişiklikler ele alınmıştır. 2014 yılında ise yapılan anayasal değişiklik ile 18 maddelik değişiklik yapılmıştır. AK Parti döneminde gerçekleşen demokratikleşme paketine yönelik yasal değişiklik gerçekleşmeden önce açıklanan paketi dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan sunmuştur. Erdoğan bu paketi “*En kapsamlı reform sürecini başlatıyoruz. İnaniyorum ki, Türkiye ekonomisi, demokrasisi ve toplumsal kardeşliği güç kazanacak*”(NTV, 2013) şeklinde ifade etmiştir

Çalışmada 1995 anayasal ve 2014 yılı yasal değişiklik metinlerine yönelik olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi ilgili metinden çıkarılan yorumların farklı işlemler sonucu ortaya konulduğu bir araştırma yöntemidir. Ortaya çıkan bu yorumlar, mesajın kendisi, göndereni ve alıcısı ile ilgilidir (Weber: 1989: 5). İçerik analizi yöntemi davranışları doğrudan gözlemlemek yerine kişilerin sembolik davranışları ile iletişim araçlarını analiz etmeyi amaçlar. Sosyal araştırmalara istatistiksel anlamlar kazandırılması yöntemi olarak da tanımlanır (Öğülmüş, 1991).

Niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki farklı aşamada gerçekleştirilen içerik analizinde, nicel analiz aşamasında açık içeriğe odaklanılırken, niteliksel analiz bölümünde ise ne kastedildiğini araştıran örtük içeriğe odaklanılır (Çomu ve Halaiqa, 2015). Araştırmada öncelikle hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere uygun örneklem kümesi oluşturulmuş ve örneklem kümesindeki verilerden hareketle kategori ve kodlar belirlenerek bunlara uygun niceliksel analiz yapılarak bulgulara ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın içerik analizi uygulamasında ilk aşama olan hedeflerin belirlenmesinde, çalışmanın amaç ve önemini vurgulamak için araştırma sorusu belirlenmiştir.

Araştırma Sorusu: Türkiye’de demokratikleşme çabalarının demokrasinin temel değerleri içinde yönü nedir ?

İkinci aşama olan örneklem kümesinin belirlenmesinde demokratikleşme paketi şeklinde kamuoyuna yansıtılan 1995 ve 2014 yılı anayasal değişiklik metinleri seçilmiştir. 1995 yılında 17 maddelik değişiklik ile 2014 yılındaki 18 maddelik değişiklik incelmeye alınmıştır.

Çalışmada uygulanan içerik analizi yönteminin üçüncü aşamasında kategorilerin belirlenmesi yapılmış ve bu kategoriler için uygun ölçütler aşağıdaki gibi maddeler halinde belirtilmiştir. Bu aşamada örnek olarak Hofmann (2013:386) tarafından tasarlanan kategori ve kodlardan faydalanılarak araştırma sorusuna uygun kategori ve kodlar belirlenmiştir.

Tablo:1 Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod (a)	Kod (b)	Kod (c)	Kod (d)	Kod (e)
1. Temel haklar	Özgürlük	Eşitlik	Adalet	Vatandaş	Fikir/inanç/din
2. Siyasal temsil	Temsil	Siyasal parti	Milletvekili	Parlamento/Meclis	Egemenlik
3. Siyasal katılım	Oy	Görüş	Sivil Toplum/meslek kuruluşu/sendika	Üye	Seçim

Temel haklar demokrasinin temel değerleri içinde sayılan özgürlük ve eşitliğin ve hukuksal boyutunu oluşturmaktadır. Siyasal temsil ise çoğunluk ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkarken, siyasal katılım çoğulculuğu içinde barındıran bir kategoridir. 1995 anayasal ve 2014 yasal değişikliklerinin bu kategorilere göre tekrarlanma sıklıkları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Temel Hak ve Özgürlükler Kategorisi

Kategori- Kod	1995	2014
1a	-	-
1b	4	-
1c	2	-
1d	5	4
1e	4	3
Toplam	13	7

Temel hak ve Özgürlükler kategorisinde Özgürlük, eşitlik, adalet, vatandaş fikir/inanç/din kodlarından oluşmaktadır. 1995 yılında yapılan anayasal değişiklik içinde Temel hak ve özgürlükler kategorisinde tekrarlanma sıklığı 13’dür. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin olarak anayasada yapılan değişiklikler 1995 yılında anayasanın başlangıç hükmü ve temel hak ve hürriyetlere içinde dernek kurma hürriyetini düzenleyen 33. Madde olmuştur. Derneklerin siyasi faaliyet yasağı kaldırılmış ve vakıflara da derneklere tanınan genişletilmiş faaliyet haklarından yararlanacakları biçimde değişiklik gerçekleştirilmiştir. Silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları hariç olmak üzere devlet memuru olmayan kamu görevlilerinin dernek özgürlüğünü kısıtlama olanağı veren hüküm yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca ekonomik ve sosyal haklar içinde yer alan Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu Sözleşme Hakkına ilişkin de değişikliğe gidilmiştir.

2014 yılı yasal değişikliklere baktığımızda ise içerik analizi kodlarının tekrarlanma sıklığı 7 olarak belirlenmiştir. 2014 yılında bazı yasalarda yapılan değişiklik temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesi amacıyla taşımaktadır. Yapılan yasal değişiklikler anayasanın kişi hak ve ödevleri içinde sayılan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı ile ilgili olarak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda düzenlemeye gidilmiştir. Ayrıca anayasanın sosyal ve ekonomik haklar bölümünde yer alan eğitim hakkına ilişkin olarak 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında kanunda değişikliğe gidilmiştir. Son olarak yine kişi hakları içinde yer alan Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Özel Hayatın Gizliliği ve Korunmasına ilişkin olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır.

Tablo 4: Siyasal Temsil Kategorisi

Kategori- Kod	1995	2014
2a	1	2
2b	37	11
2c	19	1
2d	11	1
2e	2	-
Toplam	80	17

Siyasal temsil kategorisinde; Temsil, Siyasal Parti, Milletvekili, Parlamento/Meclis ve egemenlik kodları belirlenmiştir. 1995 yılında yapılan değişiklikler çerçevesinde Siyasal temsilin kodlarının tekrarlanma sıklığı 80 çıkmıştır. Diğer kategoriler içinde en çok tekrarlanma sıklığına sahiptir. Yapılan değişiklikler incelendiğinde anayasanın siyasi hakları düzenleyen 69. Maddesinde bir değişiklik yapılarak siyasi partilerin uyacakları esaslar düzenlenmiştir. Yine siyasal temsili ifade eden TBMM yapısı ile TBMM üyeliğini düzenleyen 85. maddede ile TBMM faaliyetlerini düzenleyen 93. maddede değişikliğe gidilmiştir. Anayasanın 149. maddesinde yargı ile ilgili düzenlemede yine siyasi partilere ilişkin bir değişiklik yapılmıştır.

2014 yılında yapılan yasal değişiklikler incelendiğinde Siyasal temsil kategorisindeki kodların tekrarlanma sıklığı olan 17, diğer kategorilere göre 1995 yılında olduğu gibi en yüksek oran olarak belirlenmiştir. Yapılan yasal değişiklikler içinde 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununda değişiklikler yapılmıştır. Değişiklikler genel olarak siyasal temsile yöneliktir.

Tablo 5: Siyasal Katılım Kategorisi

Kategori- Kod	1995	2014
3a	3	3
3b	6	1
3c	6	3
3d	5	1
3e	12	3
Toplam	32	11

Siyasal katılım kategorisinde; Oy, Görüş, Sivil Toplum/meslek kuruluşu/sendika, Üye, Seçim kodlarından oluşmaktadır. 1995 yılında tekrarlanma sıklığı 32 olarak belirlenmiştir. Yapılan değişikliklere bakıldığında ise anayasanın siyasi hakları düzenleyen Seçme, Seçilme ve Siyasî Faaliyette Bulunma Haklarını düzenleyen madde ile 68. maddede Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılmanın esaslarını düzenleyen maddede değişiklik yapılmıştır. Siyasal katılım içinde değerlendirilebilecek bir başka değişim ise mahalli idareleri düzenleyen 127 maddede yapılmış madde ile mahalli idare seçimleri düzenlenmiştir. Siyasal katılımın önemli aracı kuruluşları içinde yer alan meslek kuruluşlarını düzenleyen 135. madde de değişikliğe gidilmiştir.

2014 yılında yapılan yasal değişiklikler incelendiğinde ise siyasal temsil kodlarının tekrarlanma sıklığı 11 olarak belirlenmiştir. Kanunun maddeleri değerlendirildiğinde doğrudan siyasal katılıma yönelik bir düzenleme olmamakla birlikte 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda yapılan değişiklikte meslek odaları ve sendikaların görüşüne başvurulması siyasal katılım içinde değerlendirilebilecek bir düzenlemedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Demokratikleşme bir süreçtir ve bu süreçler demokrasi idealine yaklaşmak adına yapılan çalışmaları içermektedir. Bu çalışmalardan en önemlisi de hukuksal düzenlemelerdir. Çalışmada 1995 anayasal değişikliği ile 2014 yasal değişikliği ele alınmıştır. Bu iki hukuksal düzenleme demokratikleşme paketi olarak kamuoyuna yansıtıldığı için çalışma içinde değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmada siyasal rejimin belirli bir zamanda çıkardığı yasal değişikliklerden yola çıkılarak demokrasinin anayasal tanımına uygun olarak bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca farklı zamanlara yönelik bir karşılaştırma yapması açısından da süreç yönelimli demokrasi tanımından da bahsedebiliriz. Bu tanımlardan hareketle ortaya çıkan tespitler şöyledir:

Çalışmada ilk ortaya çıkan tespit siyasal temsil kategorisine ait kodlardaki tekrarlanma sıklığının diğer kategorilere göre daha fazla olmasıdır. Bu durum demokratikleşme adına yapılan anayasal ve yasal değişikliklerin parlamento düzeyinde ön planda olduğunu göstermektedir. Değişikliklerin içerikleri incelendiğinde 1995 yılındaki anayasal değişikliklerin özellikle siyasi parti yasakları ve siyasi parti kapatmaya ilişkin hükümleri içermekte olup bu alanda anayasada ayrıntılı bir düzenlemeye gitmiştir.

2014 yılında yapılan yasal değişiklikler ise 1995 yılına göre tekrarlanma sıklığı açısından daha az olmasına karşın yine siyasal temsil kategorisi diğer kategorilere nazaran tekrarlanma sıklığı daha fazladır. Yasal değişiklikler incelendiğinde siyasi parti teşkilatı, siyasi partilere yapılan devlet yardımları ve siyasi parti genel başkanlığı konuları düzenlenmiş ancak diğer kategorilerde de siyasi partilerle ilişkiler vurgulanmıştır.

Çalışmada ortaya çıkan bir diğer tespit ise temel hak ve özgürlüklere ilişkin kategoride oluşturulan özgürlük, eşitlik ve adalete ilişkin temel kodların yasa metinlerinde tekrarlanma diğerlerine göre en az düzeyde olmasıdır. 1995 yılı anayasal değişikliği açısından değerlendirildiğinde anayasal değişikliğin daha çok siyasi partilere yönelik olduğundan siyasal temsilin ön planda olması muhtemel bir sonuç iken 2014 yılı yasal değişikliği açısından durum biraz farklıdır.

2014 yılı yasa değişikliğinin başlığı “Temel Hak Ve Hürriyetlerinin Genişletilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Yapılan Değişiklik” şeklindedir. Ancak kanun metninde temel hak ve özgürlüklerin öncelikli kodlarına çok fazla rastlanmamıştır. Bu durum aslında iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi yapılan değişikliğin yasal düzeyde olması ve bu temel kodların genel çerçeve içinde anayasada düzenlenmesi; diğeri ise yasal değişiklik metni incelendiğinde temel hakların genişletilmesi yönünde yapılan düzenlemelerin genel olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü ile eğitim hakkı çerçevesinde ele alınmasıdır.

Bu durum demokratikleşmenin yönü hakkında şu sonuca götürebilir: Demokratikleşme paketi adı altında yapılan anayasal ve yasal değişikliklerde özellikle siyasal temsil vurgusunun ön planda olması geçmişten bu yana süregelen “devlet eliyle düzenleme” geleneğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yapılan düzenlemeler ile doğrudan toplumu değil de

toplumu temsil eden siyasi partilerin ön planda olması, doğrudan katılım olanaklarından ziyade temsile önem verilmesi toplum adına karar vericilerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca anayasal ve yasal düzenlemeler belirli bir konudaki eksikliği gidermeye yönelik olduğu düşünüldüğünde 1995 ve 2014 yıllarında demokratikleşmenin yönünün siyasal temsili geliştirmek noktasında olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

- 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (Resmî Gazete ile yayımı: 26.7.1995 Sayı: 2235)
- AB (2007), Türkiye’de Siyasi Reform, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>, (28 Eylül 2018)
- Akgün, Birol ve M. Cüneyt Özşahin, “Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Demokratik Konsolidasyon Sorunu: Teorik Bir Çerçeve Anlayışı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 28 (Kış 2011), s. 31-57.
- Akşin, S. (2017), *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Arı, M (2004), *Düşük Yoğunluklu Demokrasi ve Türkiye : 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Demokratikleşme Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Avrupa Komisyonu (2004) “2004 Türkiye İlerleme Raporu”, COM (2004) 656, Brüksel, , (24 Aralık 2008)
- Balkan, A.M. (2016), *İkinci DYP-SHP Koalisyon Hükümeti*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çomu, T. Halaiqa, İ. (2015), Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi, *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, (Der.) Mutlu Binark, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dahl, R. A (2001), *Demokrasi Üstüne*, (çev: B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Duran, B. (2012), *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM-XIX. Dönem (1991-1995), I. Cilt, Ankara.
- Dursun, D. (2014), *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, Ankara.
- Ensaroğlu Y., Ete H., Gür B., Karagöl E., Ulutaş U. (2013), 2013’te Türkiye, SETA Analiz Sayı: 74.
- Göktolga, O. (2013), “Osmanlı Geçmişi: Osmanlı’da Toplumsal, Siyasal Yapı ve Son Dönem Düşünce Akımları”, *Türk Siyasal Hayatı*, Der. A. Karadağ, Orion Kitapevi, Ankara, ss. 1-35
- Hofmann, S., Beverungen, D., Rackers, M. ve Becker, J. (2013), What makes local governments online communications successful? insights from a multi-method analysis of facebook, *Government Information Quarterly*, 30, 387-396.
- Kalaycıoğlu (2014), Türkiye’de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama Sistemi, *Türk Siyasal Hayatı*, Edt. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay, Sentez Yayınları Bursa, ss.369-389
- Kalaycıoğlu (2014a), 1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo Patrimonyalizm ve İstikrar, *Türk Siyasal Hayatı*, Edt. E. Kalaycıoğlu, A.Y. Sarıbay, Sentez Yayınları Bursa, ss.515-545.
- Kömürcü, D. (2010) *Türkiye’de Sosyal Demokrasi Arayışı SODEP ve SHP Deneyimleri*, Agora Kitaplığı, 1.Baskı, İstanbul.
- Milliyet, “İnsan Haklarında Yeni Adımlar”, 19 Mayıs1994.

- NTV (2013), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/iste-demokratiklesme-paketi,E5m3xY2fFEeYMJ7ZCLopSA>, 28 Eylül 2018
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik Çözümlemesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 213-228.
- Samur, H. (2013), Avrupa Birliği ve Demokrasi, *Türk Siyasal Hayatı*, Der. A. Karadağ, Orion Kitapevi, Ankara, ss. 525-552
- Saybaşı, K. (1995), *DYP-SHP Koalisyonu'nun Üç Yılı*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Tanilli, S. (2007), *Devlet ve Demokrasi*, Alkım Yayınları, Ankara
- TANÖR, Bülent (1995) "Siyasal Tarih 1980-1995", *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-1995*, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), İstanbul: Cem Yayınevi. (23-157)
- TBMM, "VII: Demirel Hükümeti Koalisyon Protokolü (DYP-SHP)", <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP49.htm>, 27 Eylül 2018.
- Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitlik Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete Sayı: 28940, Yayımlanma Tarihi: 13 Mart 2014.
- Tilly C. (2007), *Demokrasi*, Çev. Ebru Arıcan, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Weber R. P. (1989) *Basic Content Analysis*, Sage, London
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, A. (2005), Demokratik Gelişme ve Türkiye'de Demokrasi, *Türkiye'de Siyasal Hayat*, Ed. A. Küçük, S.Banan, A. Karadağ, Aktüel yayınları, İstanbul ss.283-311